

– шлях до нової моделі адміністративного права: не лише імперативної, а відкритої, відповідальної, морально легітимної.

Література:

1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис, 2000. – 319 с. С. 32.

2. Doyon, M. Normativity, as a Concept in Phenomenology. Encyclopedia phenomenology of law. Springer Cham: Université de Montréal. 2025. DOI: 10.1007/978-3-030-47253-5_186-1

3. Stretch v. United Kingdom, Application no. 44277/98, ECtHR, 24.06.2003.

4. Stretch v. United Kingdom, заява № 68416/01, рішення від 24 червня 2005 року, Європейський суд з прав людини, Reports of Judgments and Decisions 2005-VI.

5. Колпаков В.К., Ковбас І.В. Реалізація прав людини і громадянина в адміністративно-правових відносинах. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : Збірник наукових праць. 2025, № 67, с. 1.1-1.13. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.67.1.1-1.13>

6. Колпаков В. К. Місія адміністративного права в дискурсі постмодерну: від супутника державного управління до права юридичних смислів. Ампаро. 2022. № 1. 38 с. С. 23-36. С. 27. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-1-03>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-17>

ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ: ПРІОРИТЕТНІСТЬ ГАРМОНІЇ ЄДНАННЯ НАД ЧИСЕЛЬНОЮ ВІДПОВІДНІСТЮ

Курінний Євген Володимирович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри конституційного та адміністративного права,

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Минуло більше ніж 76 років, як 10 грудня 1948 року у столиці Франції – Парижі, на 183 пленарному засіданні третьої сесії Генеральної Асамблеї ООН, була прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Загальна декларація прав людини (далі – Загальна декларація).

Зміст перших семи статей даного засадничого міжнародно-правового документу віддзеркалює найбільш нагальні та невирішені проблеми

стосовно прав людини, які турбували світове співтовариство у післявоєнні часи та потребували свого невідкладного розв'язання.

Так, у зазначених статтях Загальної декларації проголошувалося, що:

*Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства (ст. 1);

*Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Загальною декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті (ст. 2);

*Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність (ст. 3);

*Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані, рабство і торгівля забороняються в усіх їх видах (ст. 4);

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання (ст. 5);

*Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності (ст. 6);

*Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації (ст. 7).

Серед детермінантів, що спонукали до прийняття Загальної декларації, на мою думку, слід відмітити наступні: завершення Другої світової війни, під час якої відбувалося суцільне порушення прав людини (насамперед, право на життя); поява нових контурів двополярної конструкції світопорядку, що провокувало між їх репрезентантами не тільки можливе воєнне протистояння, а й світоглядне та ідеологічне суперництво; бажання ініціаторів прийняття Загальної декларації виробити нові, сталі та об'єднавчі соціальні платформи для подальшого мирного співіснування різноформацийних держав та цивілізаційного розвитку людства; високі темпи процесів післявоєнної деколонізації та необхідність безальтернативного запровадження демократичних засад організації суспільства та політичної влади у більшості новостворених постколоніальних країнах.

Є дуже символічним, що затвердження Загальної декларації відбулося на території Франції, фактичній колиці європейської демократії, де під час Великої французької революції 26 серпня

1789 року постановою Національних зборів Франції була ухвалена Декларація прав людини і громадянина (далі – Декларація). Цей історичний акт складався з короткої передмови та 17 статей, що проголошували «невід’ємні і священні права людини» вільність від народження, рівність із іншими особами, право творити закони, свободи совісті, слова, друку, а також рівномірний розподіл податків, контроль за їх витратою та діяльністю посадовців. Декларація визначала народ носієм суверенітету. Документ відтак закріплював не тільки індивідуальні, а й колективні права людини. Прямим результатом цього акту було внесення десяти поправок до Конституції США про права і свободи [1, с. 202].

Як бачимо, зміст Загальної декларації базується значним чином на відносно тривалому та міцному історично-нормативному підґрунті, але на відміну від Декларації, вона має набагато ширше поле дії міжнародно-правового документу. Проте, положення «французької Декларації» де-факто імплементовані до чинної Конституції П’ятої республіки Франції, а значна кількість норм Загальної декларації майже без змін дублюється у відповідних статтях української Конституції. Наприклад, положення ст. 1 Загальної декларації відображені у ст. 21 Конституції України, відповідно ст. 3 у ст. ст. 27, 29, ст. 5 у ст. 28, а ст. 7 у нормах ст. 24 вітчизняного Основного Закону, та ін.

На відміну прав людини, її обов’язки не мають загальної міжнародно-правової формалізованої фіксації, головним поясненням такого феномену є тривала історія людства, у якій достатньо довгий час існувала значна диспропорція між правами, мізерної кількості тих хто правив і господарював (фараонів, королів, царів, феодалів та їх васалітету, керівників мануфактур раннього капіталізму, далі буржуазії та ін.) з одного боку, та обов’язками а скоріш рабською чи феодалською повинністю рабів та кріпаків або мізерністю прав пролетаріату у часи поширення та розвитку капіталістичних відносин (аж до Другої світової війни), котрі уособлювали переважну більшість населення, над яким продовжували правити і господарювати.

З часом, в умовах післявоєнної побудови так званого «народного капіталізму» наприкінці 40-х та протягом 50-х років минулого століття, під час вдосконалення основних інститутів демократії, що передбачали: наявність політичних прав і свобод громадян, підпорядкування меншості більшості, функціонування політичної системи та вільної преси, поділ державної влади на три складові (виконавчу, законодавчу і судову), правнича та політична еліта демократичних країн почала приділяти підвищену увагу правам людини та забезпеченню їх належної реалізації.

У нашій країні процеси демократизації розпочалися у 90-х роках, після розпаду СРСР. Так, у главі 2 чинної Конституції України «Права,

свободи та обов'язки людини і громадянина», норми статей з 21 по 64 присвячені правам і свободам та лише у 4 статтях (ст. ст. 65-68) зафіксовані відповідні обов'язки, а саме стосовно – захисту Вітчизни, шанування державних символів України (ст. 65), не заподіювання шкоди природі, культурній спадщині (ст. 66), зобов'язання сплачувати податки і збори (ст. 67) та зобов'язання неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68). Окрім того, згідно частини 2 ст. 51 українського Основного Закону – батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

У порівнянні з Конституцією сучасної Польщі, у якій 5 статей присвячено обов'язкам громадян близьким за змістом до положень українського Основного Закону, виняток становить ст. 82 польської Конституції, у якій зазначено, що обов'язком польського громадянина є зберігати вірність Польській Республіці, а також піклуватися про спільне благо.

Розглядаючи права та обов'язки людини в Україні, також не слід забувати про норми статті 3 Конституції нашої держави, у котрій зафіксовано, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

На мій погляд, у перспективі перелік відповідних конституційних обов'язків українських громадян має реальні перспективи свого розширення. Так, накопичений в умовах воєнного стану досвід, об'єктивно спричинює розгляд можливого конституційного встановлення певних зобов'язань людини, серед яких – близький за змістом аналог ст. 82 польської Конституції; зобов'язання батьків 6-7 річних дітей забезпечити обов'язок набуття дітьми знань початкової та середньої освіти (обов'язкове шкільне навчання означає, що діти зобов'язані відвідувати школу); обов'язок публічних службовців усіх владних рівнів, вчасно та у повній мірі виконувати покладені на них обов'язки, без підміни суспільних (державних) інтересів на приватні чи інші інтереси меркантильного та асоціального характеру.

Значно менша кількість конституційних обов'язків людини і громадянина у порівнянні з відповідними правами, пояснюється не тільки пріоритетністю останніх на перших, а й традиціями та звичаями конкретної нації, рівнем правової культури і свідомості більшості громадян, змістом та превалюванням тих чи інших цінностей у конкретному суспільстві та державі. Також не слід забувати про вплив релігійних (у нашому випадку християнських) поглядів на життя (10 заповідей нагірної проповіді), які у цілому позитивно позначилися як

на свідомості громадян так й на формуванні та зміцненню відповідних цінностей у більшості європейських країн.

Як доводить практика сьогодення, не слід намагатись досягнути чисельної відповідності між конституційними правами та обов'язками людини і громадянина (це майже марна справа). Краще прагнути досягнення гармонії між ними, тобто поступово позбуватися споживацьких підходів до реалізації своїх прав, а користуватися ними, не забуваючи про існування своєї відповідальності перед суспільством і державою за вчасне та повне виконання обов'язків, визнаних твоїм сумлінням та покладених на тебе Конституцією та законами України.

Література:

1. Зінченко О.В. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. – предтеча правової і політичної культури сьогодення. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 3 (17) 2013. С. 202-203.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-18>

РЕАЛІЗАЦІЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА ГРОМАДЯН ЯК БАЗОВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Магновський Ігор Йосифович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України,

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Виборче право є базовим критерієм розвитку суспільно-політичних відносин демократичних держав, які складаються у процесі формування виборних органів публічної влади, не є виключенням цього й Україна. Виходячи з цього, актуальність та значимість забезпечення виборчого права громадян є беззаперечною, оскільки проведення справедливих виборів є однією із основних форм народного волевиявлення, вихідним принципом організації, формування та правового регулювання державного механізму і системи місцевого самоврядування на тлі посилення євроінтеграційних процесів.